

УДК 343.148
DOI <https://doi.org/10.32782/39221563>

Корнющенко С. С.,
*аспірант кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-
економічної безпеки
Сумського державного університету*

ПОЧАТОК КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ОСОБИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ВИМІРИ

INITIATION OF CRIMINAL PROSECUTION OF A PERSON: INTERNATIONAL AND DOMESTIC DIMENSIONS

Стаття присвячена обґрунтуванню необхідності внесення змін до діючого кримінального процесуального законодавства України в частині початку кримінального переслідування особи, а також дослідження актуальних теоретичних та практичних проблем під час здійснення письмового повідомлення особі про підозру.

Під час проведення даного дослідження використано такі методи наукового пізнання як метод формальної логіки для з'ясування меж досліджуваного питання, порівняльний метод, шляхом якого здійснено вивчення практик інших держав та міжнародних інституцій з досліджуваного питання, логіко-юридичний метод – для окреслення логічної послідовності правозастосовної діяльності відносно мети дослідження та викладення результатів у конструкції правових норм та пропозицій внесення змін до вже існуючих норм права.

Наукова новизна цього дослідження зводиться не лише до аналізу кримінально-процесуальних норм права національного законодавства, а й проведенні порівняння світових підходів до початку кримінального переслідування особи, виокремлення найбільш досконалих та застосованих правових процедур, узгодження українських процесуальних норм з досвідом та вимогами загальноєвропейського законодавчого та правозастосовного підходів.

В результаті проведення дослідження зроблено висновки про недосконалість кримінального процесуального законодавства України в частині винесення та вручення письмового повідомлення про підозру особі, виокремлено норми права, які за своїм змістом є суперечливими та дискримінаційними, акцентовано увагу на часто допустимих процедурних порушеннях, які полягають у підміні процесуальних дій та використанні спрощених шляхів вручення повідомлення про підозру особі.

У даній роботі сформувано пропозиції щодо внесення системних змін до інституту складання та вручення повідомлення про підозру особі, шляхом удосконалення процесуального права та виключення суперечливих правових норм, з позиції національних процесуальних норм та норм права країн, найбільш дотичних до української правової системи, описано необхідність зміни підходу до самої форми процесуального рішення при здійсненні повідомлення про підозру особі.

Ключові слова: кримінальне провадження, повідомлення про підозру, підозра, підозрюваний, кримінальний процес, законодавство, обвинувачення.

The article is devoted to the justification of the need to make changes to the current criminal procedural legislation of Ukraine in terms of the initiation of criminal prosecution of a person, as well as the study of actual theoretical and practical problems during the implementation of a written notification to a person of suspicion.

During the conduct of this research, such methods of scientific knowledge were used as the method of formal logic to clarify the boundaries of the researched issue, the comparative method, through which the practices of other states and international institutions were studied on the analyzed case, the logical-legal method – to outline the logical sequence of law enforcement activities regarding the purpose of the research and presentation of the results in the construction of legal norms and proposals for making changes to already existing legal norms.

The scientific novelty of this study is limited not only to the analysis of the criminal procedural norms of national legislation but also to the comparison of world approaches to the initiation of criminal prosecution of a person, the identification of the most perfect and applied legal procedures, the reconciliation of Ukrainian procedural norms with the experience and requirements of pan-European legislative and law enforcement approaches.

As a result of the research, conclusions were drawn about the imperfection of the criminal procedural legislation of Ukraine in terms of issuing and serving a written notice of suspicion to a person, legal norms that are contradictory and discriminatory in their content were singled out, attention was focused on often permissible procedural violations, which consist in substituting procedural actions and the use of simplified ways of serving a notice of suspicion to a person.

In this work, proposals are made for making systemic changes to the institution of drawing up and serving a notice of suspicion to a person by improving procedural law and excluding conflicting legal norms from the standpoint of national procedural norms and legal norms of countries most relevant to the Ukrainian legal system, the need to change the approach is described to the very form of the procedural decision when informing a person of suspicion.

Key words: *criminal case, report of suspicion, suspicion, suspect, criminal process, legislation, prosecution.*

В українському законодавстві письмове повідомлення про підозру особі є початковим етапом кримінального переслідування особи, без якого неможливим є досягнення кінцевої мети кримінального провадження. Проте, діючий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) недостатньо чітко визначає порядок вручення даного процесуального документу, що призводить до множинності тлумачення тих чи інших норм права.

Оскільки українське суспільство обрало свій шлях до Європейської інтеграції та вже розпочато переговірні процеси з цього питання, необхідними є комплексні зміни законодавства задля його приведення до існуючих європейських стандартів та забезпечення збалансованості національного законодавства з практикою провідних європейських країн та Європейського суду з прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблемних питань, що виникають при повідомленні особі про підозру не є новим, проте дотепер є неврегульованими певні аспекти такої процесуальної діяльності.

Ця проблема знайшла своє висвітлення в різних наукових працях, таких як Ю. Сухов, І. Огерук, О. Атаманов, Н. Глинська, та інші. Наявність існуючих прогалин в законодавстві в частині відсутності описового алгоритму дій на випадок не встановлення місця перебування особи підозрюваного, а так само обмеженість термінів вручення письмового повідомлення про підозру, сприяють поширенню процесуальних порушень з боку органів досудового розслідування та деструктивно впливають на дотримання принципу правової визначеності та потребують вирішення.

Метою написання даної наукової статті є дослідження проблемних питань, які виникають під час практичного застосування кримінально-процесуального законодавства України в частині складання та вручення письмового повідомлення про підозру особі, вивчення іноземного досвіду на початковому етапі притягнення до кримінальної відповідальності, ви-

кремлення суперечних норм процесуального права з даного питання та формування шляхів їх удосконалення.

Недосконалість викладення процесуальних норм, що стосуються повідомлення особі про підозру, їх неконкретність та розмитість суттєво впливають на порушення прав і свобод людини під час досудового розслідування, що, в свою чергу, є істотним порушенням норм кримінального процесуального законодавства та може звести нанівець завдання кримінального провадження.

У даній статті, окрім іноземної практики, проаналізовано загальноєвропейські правові підходи щодо початку обвинувачення особи, вказано на необхідність законодавчого врегулювання правових прогалин у цій сфері, а також запропоновано шляхи подання ситуації, що склалася.

Завданням даної роботи є формування та впровадження законодавчо визначеної процесуальної процедури, яка б належним чином забезпечувала права учасників процесу під час повідомлення особі про підозру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діючий КПК України прийнятий в квітні 2012 року протягом часу використання зазнавав значних змін, але норми права, які регулюють процес складання та вручення письмового повідомлення про підозру особі з моменту прийняття кодексу не змінювались. З аналізу судової практики ми бачимо, що в правозастосовній діяльності судових органів України існує неоднозначне, іноді кардинально протилежне, трактування норм процесуального кодексу, що стосуються вручення письмового повідомлення про підозру.

Слід зауважити, що дослідження питання складання та вручення письмового повідомлення про підозру під час проведення досудового розслідування на сьогодні набуває більшої актуальності серед науковців.

У своїй роботі Ю. Сухов висловлює припущення з приводу того, що у разі не вручення належною особою та належним чином у день

складання повідомлення про підозру, відповідний слідчий, прокурор втрачає право на його вручення, а це повідомлення вже не може бути вручене особі, відповідно в подальшому особа не може набути статусу як підозрюваного, так і обвинуваченого [1].

І. Огерук логічно звертає увагу на те, що здійснення повідомлення про підозру особі шляхом надіслання його електронною поштою чи факсимільним зв'язком, по телефону не надає можливості впевнитись в особі отримувача та зафіксувати конкретний час вручення підозри. Так само, передача під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка проживає з особою, якій вручається підозра, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи також не дозволяє зафіксувати точний час повідомлення про підозру, оскільки невідомим є те, коли вручена таким чином підозра потрапить саме тій особі, що підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. Зазначені способи дозволяють повідомити особі про її процесуальні права та обов'язки, однак не дозволяють роз'яснити їх зміст у разі не зрозумілості [2].

О. Атаманов вказує на неможливості застосування положень ч. 1 ст. 42 КПК України через їх суперечність міжнародно-правовим нормам та публічному інтересу щодо захисту особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування [3].

В. Гринюк взагалі з метою вирішення ситуації вказував на необхідність заміни письмового повідомлення про підозру як процесуального рішення органу досудового розслідування на постанову про підозру, яка в подальшому скеровувалась би на адресу підозрюваної особи у спосіб для вручення повідомлень [4].

Без сумніву описане вище є серйозною прогалиною, яка призводить до порушення таких загальних принципів кримінального судочинства, як верховенство права та законність.

Для більш чіткого та усвідомленого розуміння суті проблеми потрібно окреслити законодавчі особливості здійснення письмового повідомлення про підозру особі.

Згідно ч. 1 ст. 42 КПК України підозрюваним визнається особа у трьох випадках:

1) якій у порядку, передбаченому КПК України, повідомлено про підозру,

2) яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення,

3) щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений для вручення повідомлень [5].

Якщо перші два пункти не викликають будь-яких суттєвих суперечок, то відносно третього існує цілий ряд непорозумінь, що врешті-решти стає наслідком численні рішення як національних судів, так і Європейського суду з прав людини, не на користь держави Україна.

В частині 3 цієї ж статті передбачено право підозрюваного знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують та бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені КПК України, а також отримати їх роз'яснення, що неможливо зробити дистанційно, не маючи безпосереднього контакту між органом досудового розслідування та особою, яка підозрюється у вчиненні злочину.

Конституцією України в статті 30 закріплене право на захисту підозрюваного, обвинуваченого та підсудного [6], реалізація якого знаходить своє відображення в статті 20 КПК України, відповідно до якої право на захист полягає у наданні можливості усно або письмово пояснити свою позицію з приводу підозри, збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Забезпечити дану конституційну гарантію не можливо без особистого ознайомлення підозрюваного з висунутим йому звинуваченням та роз'ясненням прав та обов'язків.

Правова конструкція статті 278 КПК України серед інших передбачає такий обов'язковий елемент письмового повідомлення про підозру як зазначення місця проживання особи, яка повідомляється про підозру.

Оскільки КПК України не містить поняття місце проживання особи, слід звернутись до Цивільного кодексу України, в статті 29 якого місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово [7].

Таким чином, законодавець фактично зобов'язує орган досудового розслідування під час здійснення письмового повідомлення про підозру мати інформацію про місце проживання особи, недотримання чого має наслідком порушення засад законності та верховенства права.

В свою чергу, діюче процесуальне законодавство передбачає спеціальну процедуру проведення досудового розслідування та судового розгляду, у тому числі повідомлення про підозру за відсутності обвинуваченого.

Мова йде про реалізацію процедури спеціального досудового розслідування та спеціального судового розгляду «*in absentia*» (статті 297-1–297-5, ч. 3 ст. 323 КПК України).

У відповідності до положень ст. 297-1 КПК України обмеження правової процедури початку кримінального переслідування особи та забезпечення реалізації прав підозрюваного, обвинуваченого гарантується державою шляхом здійснення судового контролю через розгляд слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування або судового провадження, з обов'язковим залученням захисника підозрюваного/обвинуваченого.

В частині 1 статті 297-5 КПК України закріплений законодавчий порядок вручення процесуальних документів підозрюваному під час здійснення спеціального досудового розслідування шляхом надсилання їх за останнім відомим місцем його проживання чи перебування та обов'язковою публікацією в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом.

Законодавець наводить виключний перелік злочинів, за вчинення яких можливим є проведення спеціального досудового розслідування та спеціального судового розгляду, здійснення спеціального досудового розслідування щодо інших злочинів не допускається, крім випадків, коли злочини вчинені особами, які переховуються від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території

держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошені у міжнародний розшук, та розслідуються в одному кримінальному провадженні із злочинами, зазначеними в переліку злочинів, які підпадають під критерії процедури *in absentia*, а виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду (абз. 3 ч. 2 ст. 297-1 КПК України).

Верховний Суд у рішенні від 04.11.2021, справа № 326/1385/18 вказує на належність повідомлення особи про наявність щодо нього кримінального провадження та виклик до компетентних органів держави під час проведення спеціального досудового розслідування шляхом публікації на офіційному сайті правоохоронного органу, направлення повісток про виклик та повідомлення про підозру поштою за місцем фактичного місця проживання підозрюваного на тимчасово окупованій території, вручення повісток про виклик та повідомлення про підозру захиснику особи та направлення за останнім відомим місцем реєстрації підозрюваного. Також Верховний Суд вказує на доречність додаткового повідомлення про підозру особи шляхом направлення процесуального документа за допомогою месенджера «Viber» на номер телефону, яким користувався підозрюваний, що не підміняє процедуру, передбачену КПК України, а лише доповнює її [8].

В постанові від 10.03.2020 у справі № 242/3982/16-к Верховний Суд вказує на обов'язковість перевірки під час судового розгляду за процедурою «*in absentia*» вжиття органом досудового розслідування всіх належних заходів для вручення письмового повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Обвинувачений визнається таким, що був належним чином повідомлений про наявність кримінального провадження стосовно нього та мав можливість отримувати інформацію щодо часу і місця проведення процесуальний дій, якщо відповідні повістки були опубліковані за допомогою засобів масової інформації загальнодержавного значення та на офіційному веб-порталі судової влади [9].

З наведеного вище ми бачимо, що законодавець під час формування правової нор-

ми в ч. 1 ст. 42 КПК України під «вчиненням передбачених КПК заходів» передбачав саме дії, спрямовані на встановлення місцезнаходження особи, а не надсилання повідомлення про підозру з порушенням визначеної процедури, проведення за своїм змістом спеціального досудового розслідування без додержання процесуальних гарантій особи та в кримінальних провадженнях, які не віднесені до такої категорії злочинів, безумовно становить порушення засади верховенства права та має трактуватися на користь підозрюваного.

Для більш детального з'ясування механізмів та способів реформування процесуального законодавства в цій сфері доцільним є вивчення правового досвіду іноземних держав з подібними правовими системами, а також загальноєвропейським норм права.

В статті 3 КПК України закріплене законодавче визначення обвинувачення, під яким розуміють твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК України.

Кримінально-процесуальним кодексом Грузії передбачається, що кримінальне переслідування починається з моменту затримання або визнання особи обвинуваченим (якщо вона не піддавалася затриманню).

В ч. 2 ст. 169 КПК Грузії визначено, що за наявності достатні підстав для обвинувачення прокурор має право винести постанову про пред'явлення обвинувачення особі. Після винесення постанови прокурор визначає час та місце пред'явлення винуватості. В постанові, окрім іншого, зазначається прізвище, ім'я та по-батькові, число, місяць та рік народження, особистий номер обвинуваченого, формується обвинувачення, вказують зібрані докази та зазначається посилання на закон про кримінальну відповідальність [10]. Тобто, процесуальне законодавство Грузії не визначає обов'язковості зазначення місця реєстрації чи проживання особи в постанові про пред'явлення обвинувачення.

Параграфом 33 Кримінального-процесуального кодексу Естонії передбачається, що підозрюваним є особа, яка затримана як підозрювана у вчиненні злочину, або особа, яка має достатні підстави підозрювати у вчиненні

злочину і щодо якої вчиняється процесуальна дія. Підозрюваному негайно роз'яснюються його права та обов'язки та проводиться допит за змістом підозри [11]. З аналізу даного документа ми бачимо, що естонське процесуальне законодавство не пов'язує набуття статусу підозрюваного з винесенням чи врученням будь-яких процесуальних документів, а лише за наявності вчинення процесуальний дій відносно особи. Після проведення процедури збору доказів особі вручається лише обвинувальний акт, який надсилається до суду.

Кримінальне право Латвії визначає підозрюваного як особу, щодо якої сукупність доказів дає підстави для припущення, що кримінальне правопорушення, яке розслідується, найімовірніше вчинене цією особою. Особа набуває статусу підозрюваного з моменту прийняття відповідного рішення керівником процесу (стаття 65).

В статті 66 Кримінального права Латвії передбачається, що з моменту повідомлення особі про визнання її підозрюваною ця особа має право отримати копію постанови, якою цю особу визнано підозрюваною. Скасування постанови, якою особу було визнано підозрюваною, не є перешкодою для повторного визнання цієї особи підозрюваною, якщо отримано додаткові докази, які дають достатні підстави для припущення, що кримінальне правопорушення, швидше за все, вчинено цією особою, однак вона зберігає право завершити кримінальне провадження протягом розумного строку. Якщо постанову скасовано, але кримінальне провадження щодо відповідної особи не закрито, статус особи, щодо якої порушено кримінальну справу, зберігається (стаття 68) [12]. Тобто латвійське кримінальне законодавство набуття статусу підозрюваного та отримання ним додаткових процесуальних прав пов'язує саме з винесенням відповідної постанови, яка може бути оскаржена особою.

Інший приклад початку кримінального переслідування особи закріплено в Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Молдова, в статті 63 якого зазначено, що підозрюваним є фізична або юридична особа, відносно якої є докази вчинення злочину, до пред'явлення їй звинувачення. Особа визнається підозрюваним, якщо наявний протокол її затримання,

постанова або ухвала про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, постанова про визнання особи як підозрюваного. Постанова про визнання особи підозрюваним та інформація про її права доводяться до особи протягом 5 днів з моменту винесення постанови [13].

Відповідно до §1 статті 71 Кримінального процесуального кодексу Республіки Польща, підозрюваним визнається особа, щодо якої винесено постанову про пред'явлення обвинувачення або якій пред'явлено обвинувачення без такої постанови у зв'язку з проведенням допиту як підозрюваного [14]. Поліція має право затримати підозрювану особу, якщо є обґрунтована підозра у вчиненні нею злочину та існує ризик того, що особа втече, переховується чи знищить сліди злочину, або якщо її особу не можна встановити, або щодо особи є підстави для відкриття прискороного провадження (стаття 244).

На противагу вищезазначеним прикладом початку кримінального переслідування, процесуальне законодавство Республіки Чехія пов'язує початок кримінального провадження щодо особи з пред'явленням обвинувачення, а не підозри. Так, параграф 32 Кримінального процесуального кодексу Чеської Республіки вказує на те, що особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, може бути визнана обвинуваченою і проти неї можуть бути застосовані засоби, передбачені цим Законом, лише якщо проти неї порушено кримінальну справу (§160). Копія постанови про порушення кримінальної справи має бути вручена обвинуваченому [15].

Якщо говорити про загальноєвропейське кримінальне процесуальне законодавство, то воно є багаторівневим, норми приймаються на європейському рівні та підлягають імплементації в національне законодавство кожної країни-члена ЄС.

Відповідно до ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причину обвинувачення, висунутого проти нього [16].

Відповідно до ч. 5 ст. 9 КПК України кримінальне процесуальне законодавство України

застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

В статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» визначено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права [17].

В практиці Європейського суду з прав людини кримінальне обвинувачення визначається як офіційне доведення до відома особи компетентним органом твердження про те, що саме ця особа вчинила кримінальне правопорушення (рішення ЄСПЛ у справі «Eckle v. Germany» від 15.07.1982) [18].

У рішенні у справі «Imbrioscia v. Switzerland» від 24.11.1993 [19] та «Tejedor Garcia v. Spain» від 16.12.1997 [20] Європейський суд з прав людини вказав, що положення ст. 6 Конвенції застосовуються не лише під час судового розгляду кримінальних проваджень, а й на стадії досудового розслідування, оскільки судовий розгляд передбачає всебічне дослідження кримінального провадження.

Таким чином не викликає сумніву той факт, що повідомлення особі про підозру є частиною поняття кримінального звинувачення.

Зобов'язання щодо інформування обвинуваченого лежить виключно на стороні обвинувачення і не може бути виконано за допомогою пасивного надання інформації без звернення на неї уваги сторони захисту (рішення у справі «Mattoccia v. Italy» від 25.07.2000) [21]. У цій справі ЄСПЛ зазначає, що обов'язок органів переслідування щодо докладного і повного поінформування особи про висунуте обвинувачення не можна вважати виконаним, оскільки вони виконали його, забезпечивши доступність інформації, але не довівши її до відома захисту.

Європейське законодавство передбачає, що обвинувачений повинен дійсно отримати інформацію, правової презумпції отримання недостатньо (рішення ЄСПЛ у справі «C. v. Italy» від 03.04.2003) [22].

У рішення ЄСПЛ у справі «Ващенко проти України» від 26.06.2008 суд нагадує, що поняття «обвинувачення» для цілей пункту 1 статті 6 може бути визначене як офіційне доведення до відома особи компетентним органом твердження про вчинення цієї особою правопорушення, яке нормою загального характеру

визнається осудним і за яке встановлюється відповідальність карного та попереджувально-го характеру [23].

Всі наведені рішення ЄСПЛ недвозначно вказують нам на обов'язковість саме особистого повідомлення особи про висунуте звинувачення, яке не може бути замінене пасивними діями органу досудового розслідування щодо направлення процесуального документу без роз'яснення його змісту та прав особи.

Говорячи про процесуальний порядок початку кримінального переслідування особи, не можна залишити поза увагою законність дій правоохоронних органів по врученню письмового повідомлення про підозру особі, яка на момент його складання та погодження перебуває поза межами України.

Законодавець, в ст. 278 КПК України, передбачає можливість здійснення письмового повідомлення про підозру шляхом його направлення підозрюваній особі у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

В свою чергу, ч. 7 ст. 135 КПК України визначено, що процесуальний документ особі, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва.

Обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження полягає у вжитті заходів з метою надання міжнародної правової допомоги у тому числі шляхом вручення документів (ст. 542 КПК України).

Безпосередньо вручення процесуальних документів у порядку міжнародного співробітництва та порядок міжнародної співпраці в цьому питанні знайшли своє відображення у ст. 564 КПК України. Підтвердженням такого вручення є протокол про вручення особі документів із зазначенням місця та дати їх вручення, складений органом досудового розслідування, слідчим, прокурором або судом.

Таким чином, винесення письмового повідомлення про підозру особі як перебуває або проживає поза межами України та вручення його шляхом направлення за місцем реєстрації чи останнім відомим місцем проживання є фактично підміною процесуальної дії і не

може бути підставою для набуття особою статусу підозрюваного.

Всі згадані вище процесуальні порушення стали можливими через неконкретність діючого процесуального законодавства, існування певних правових пробілів, а тому існує потреба у внесенні змін до зазначених статей з метою усунення правових колізій.

Висновки і пропозиції. За Кримінальним процесуальним кодексом України стадія притягнення до кримінальної відповідальності починається з повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України).

На наше переконання, законодавцем в статті 42 Кримінального процесуального кодексу України при визначенні обставин, за яких особа вважається підозрюваним, допущено необґрунтовано широке визначення, що спричиняє свавільне трактування цієї норми права та спричиняє порушення конвенційних прав особи.

В статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» визначено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права.

За практикою ЄСПЛ обвинувачення трактується як офіційне доведення до відома особи компетентними органами твердження про наявність припущень про вчинення саме цією особою кримінального правопорушення. Це визначення стосується саме змісту такого повідомлення, а не формального поняття обвинувачення.

Проведеним дослідженням світової практики, яка стосується початку кримінального переслідування особи, з'ясовано, що більшість країн подібних правових систем використовують саме постанову для здійснення повідомлення особі про підозру.

За змістом статті 110 Кримінального процесуального кодексу України процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора. Рішення слідчого, дізнавача, прокурора приймається у формі постанови.

Враховуючи зазначені факти, доцільним є викладення частини 1 статті 42 КПК України наступним чином: «Підозрюваним є особа,

відносно якої у порядку, передбаченому статтями 276-279 цього Кодексу, винесено постанову про підозру у вчиненні злочину, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, якій повідомлення постанову про підозру у вчиненні злочину направлено в порядку запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу», виключивши з тексту положення про те, що підозрюваним є особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.

Іншими питаннями, на які слід звернути увагу при формуванні змін до процесуального законодавства з метою його приведення до загальноєвропейських визнаних норм є внесення змін до статей 276-279 КПК України.

Доречним в світлі вищевикладених обставин є доповнення статті 276 КПК України частиною 1-1 наступного змісту: «Повідомлення про підозру особі здійснюється у формі винесення постанови слідчих, дізнавачем, прокурором».

В статті 277 КПК України серед анкетних відомостей про особу підозрюваного (п. 2 ч. 1 ст. 277) слід виключити зазначення місця проживання підозрюваної особи, оскільки дане положення не є ідентифікуючим для визначення певної особи. Окрім цього, якщо використовувати для повідомлення про підозру саме форму постанови, яка є відмінною від повідомлення, що за своїм етимологічним змістом має обов'язково передбачати адресата, нівелюється можливість процесуального зловживання правами як зі сторони захисту, так і обвинувачення.

Процесуальний порядок вручення процесуального рішення про підозру особи потребує внесення змін до статті 278 КПК України, зокрема частина 1 цієї статті на наше переконання має формуватися наступним чином: «Постанова про підозру особи у вчиненні кримінального правопорушення вручається в день

її складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – направляється за місцем реєстрації особи, електронною поштою або в порядку міжнародного співробітництва, у випадку перебування підозрюваної особи за межами території України».

Говорячи про процесуальний порядок вручення повідомлення про підозру особі, не можна оминати законодавчі гарантії щодо оскарження початку кримінального переслідування. Так, в частині 1 статті 303 КПК України передбачено пункт 10, який за своїм змістом є дискримінаційним для сторони захисту, що обмежує можливість оскарження підозри лише через один місяць про повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку та два місяці після повідомлення про підозру особі про вчинення злочину.

Вказана норма права є сумнівною і в світлі реалізації своїх прав підозрюваним у разі самостійного не отримання процесуального документа про повідомлення про підозру, повернення такого листа на адресу органу досудового розслідування при направленні його поштою.

Задля належного правового регулювання цього питання переконані в необхідності внесення змін до пункту 10 частини 1 статті 303 КПК України, який можливо викласти його в такій редакції: «На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора: 10) постановва слідчого, дізнавача, прокурора про підозру особи у вчиненні кримінального правопорушення – підозрюваним, його захисником чи законним представником протягом 10 днів з моменту отримання копії постанови про підозру».

Вказані зміни до кримінального процесуального законодавства сприятимуть реалізації принципу законності, юридичної визначеності та запобігатимуть необґрунтованій процесуальній дискреції сторони обвинувачення та зловживанню процесуальними правами стороною захисту, а як наслідок, забезпечать належне дотримання прав учасників у кримінальному провадженні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухов Ю. Повідомлення про підозру особі: аналіз окремих аспектів позиції Великої Палати Верховного Суду щодо спеціальних суб'єктів. Офіційний веб-сайт кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Київської області: головна: інше. URL: <http://kdkako.com.ua/povidomlennya-pro-pidozru-osobi-analiz-okremykh-aspektiv-pozytsiyi-velykoyi-palaty-verkhovnoho-sudu-shchodo-spetsial%CA%B9nykh-sub%CA%BAyektiv/>.

2. Огерук І.С. Особливості здійснення повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. № 14(26), 2022. С. 188–195. URL: DOI: 10.33098/2078-6670.2022.14.26.178-185.
3. Атаманов О.М. Набуття статусу підозрюваного особою, місцезнаходження якої не встановлено. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 3 (116). С. 83–94. URL: <https://doi.org/10.33270/01201163.83>.
4. Гринюк В. О. Правова регламентація процесуального порядку повідомлення особі про підозру / В. О. Гринюк // Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С.В. Ківалова (16–17 травня 2014 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 1 / відп. ред. В.М. Дрьомін. – Одеса: Юридична література, 2014. – С. 663–666. URL: <http://dSPACE.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3329/Grinuk%20Pravova.pdf?sequence=1>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр> (дата звернення 25.12.2023).
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.12.2023).
8. Постанова Верховного Суду від 04.11.2021 у справі №326/1385/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101100299> (дата звернення 24.12.2023).
9. Постанова Верховного Суду від 10.03.2020 у справі №242/3982/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/review/88322620> (дата звернення 24.12.2023).
10. Кримінально-процесуальний кодекс Грузії. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ru/document/download/90034/158/ru/pdf> (дата звернення: 25.12.2023).
11. Кримінально-процесуальний кодекс Естонії. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106012016019> (дата звернення: 25.12.2023).
12. Кримінальне право Латвії. URL: <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums> (дата звернення: 25.12.2023).
13. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397729 (дата звернення: 25.12.2023).
14. Кримінальний процесуальний кодекс Республіки Польща. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf> (дата звернення 22.12.2023).
15. Кримінальний процесуальний кодекс Чеської республіки. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141#cast1>, <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?r=1961&cz=141> (дата звернення: 21.12.2023).
16. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 25.12.2023).
17. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 №3477-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 26.12.2023).
18. Рішення ЄСПЛ у справі «Екле проти Німеччини» від 15.07.1982. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-57476> (дата звернення 25.12.2023).
19. Рішення ЄСПЛ у справі «Імбріюшіа проти Швейцарії» від 24.11.1993. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57852> (дата звернення 25.12.2023).
20. Рішення ЄСПЛ у справі «Tejedor Garcia v. Spain» від 16.12.1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58122> (дата звернення: 25.12.2023).
21. Рішення ЄСПЛ у справі «Mattoccia v. Italy» від 25.07.2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-58764> (дата звернення 25.12.2023).
22. Рішення ЄСПЛ у справі «С. v. Italy» від 03.04.2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-60995> (дата звернення: 25.12.2023).
23. Рішення ЄСПЛ у справі «Вашенко проти України» від 26.06.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_401#Text (дата звернення: 25.12.2023).